

az ünnepi vacsorát, általában libamáját, szarvasgombát, gesztenyés libát vagy pulykát fogyasztanak. A desszert fehér vagy fekete puding és hagyományos francia fatörzs.

Izland

A karácsonyt náluk Jol-nak nevezik és január 6-ig, a három királyok napjáig tart. Az elnevezés a Jolasveinar-nak hívott manócskáktól ered, akik a legenda szerint állandóan borsot törtek az emberek orra alá, egészen addig, míg meg nem jelent a Télapó. Azóta a manócskák ajándékokat készítenek a gyerekeknek, és az ablakba rakott cipőikbe teszik azokat. Ha valamelyik gyerek rossz volt, akkor csak krumplit talált a csizmájában.

Ausztrália

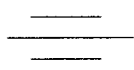
Az ausztrálok a nyár közepén ünneplik a karácsonyt. Ők is állítanak karácsonyfát, bár általában műanyagból készültet. Ünnepi vacsora helyett sokszor inkább családi pikniket rendeznek a tengerparton.

Izrael

A hanuka a zsidóság nyolc napos ünnepe, örömnépe mert a zsidó szabadságharcosok, a makkabeusok, 165-ben szabadították fel hazájukat. A győztesek újra birtokba vették a jeruzsálemi templomot. Hogy ismét vallási célokra használhassák, újból fel kellett azt avatni, mert korábban a pogányok tartották ott szertartásaikat. Erre utal a hanuka szó, ami felavatást jelent.

Az ünnep egyik legfontosabb kelléke az úgynevezett hanuka-gyertyatartó, amelynek 8+1 ága van. Minden naplementekor eggyel több gyertyát gyújtanak meg nyolc napon keresztül, de mindig ég mellettük egy őrláng is – erről gyújtják meg a többi.

A hanuka ideje alatt a zsidók nem böjtölnek, bőséges lakomával, baráti körben ünnepelnek. A gyerekek részére pedig az ünnep első napja az ajándékozás ideje. Ők ekkor kapják meg szeretteiktől a meglepetéseket.

DR. FENYVESI ISTVÁN
ny. egyetemi docens
SZTE Bölcsészettudományi Kar
Szeged

Nemzedékek igényes nevelője, a francia akadémiai pálma lovagja, Nagyajtósi István emléktáblájának avatására (1908–1989)

Több mint másfél évtizede nincs már közöttünk. Ám a nyolc évnyi szellemi-lelki kapcsolat elegendő volt, hogy másik ötvenöt alatt se hunyjon ki a belénk oltott láng. Köztünk van,

„Irázván benne, ami földi, / egy éltető eszmévé finomul; / mely fennmarad, s nőttön nő tiszta fénye, / amint időben, térben távozik”.

Ennek a titkát kell átörökítenünk mindazokba, akik nem ismerhették.

81 esztendejének külső, tényszerű váza röviden összegezhető. Nem találtam utána curriculum vitae-t, közismert szerénysége kizárt minden „önadminisztrálást”, de abban sem lelnék többet: amint „egyiskolás tanárként” búcsúztatták egyetlen munkahelyén, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium falai között, a tanításban s az azt körülölelő szellemi fáradozásban telt el az élete.

Nagybecskerek a 20. század elején a soknyelvű Torontál székvárosa, ahol utcája volt Lenaunak csakúgy, mint Brankovics Györgynek és Vörösmarty Mihálynak. A napvilágot a város második, ám a megye első legnépesebb nemzeti közösségének fiaként, egy, a századelőre már asszimilálódott szerb családban 1908. augusztus 1-én itt látja meg. A hajóskapitány apa és a magyar édesanya két gyermeke egyszerre tanulja meg mindkettőjük anyanyelvét.

Az édesapát hamarosan a fővárosba helyezik, vele költözik a család is. Ám Krccselics Miklós kevéssel azután meghal, hogy a nagyobbik gyermeket, Istvánt a Werbőczy Gimnáziumba adja. Az édesanya embert próbáló nélkülözések közepette taníttatja őt és húgát, Ilonát. A fiút Buda egyik elitiskolájában – ahol pl. Császár Elemér és Pintér Jenő működött korábban – néhány tanéven át Vajthó László is tanítja. Hosszú évek erőfeszítésébe kerül, hogy mindenben, de főleg az olvasottság terén befogja a messze előtte járó társait – vele tanult pl. a leendő Szentkuthy Miklós; a Tanár Úr által már meg nem láthatott *Frivolitások és hitvallások* 202–205. lapjain a legmelegebb hangon ír kevés diákkori barátainak egyikéről, annak szüleiéről, húgáról –, s kitűnő bizonyítvánnyal érettségizhessen. Mivel Voltaire nyelvét még Becskereken, a nagy forradalom után ott letelepedett francia menekültek egy kései utódjától tízéves korára „tűrhetően” elsajátította, érettségi vizsgabiztosa tanácsára a magyar mellé a franciát választja a Pázmány Péter Tudományegyetemen.

Most már testvérhúga is egyetemi hallgató, tehát reá, a férfira hárul a családfenntartás fő terhe: sok-sok magántanítványi óra között „pendlizés” lesz az ára az 1931-ben nyert oklevélnek. Befutott? Az ország éppen csak tápáskodik a nagy gazdasági válságból, a hólapatért is hálás tanárok és mérnökök évei ezek. Ő is köztük van, a pályázata tucatnyi helyet megjár. És csak egyetlen egyszer hívják, ide. „Otthon a szeszélyesen kanyargó Begát láttam nap mint nap, itt a lomha Kurca látványa pihentet” – emlékezett fél század múltán.

Így kerül 1933. szeptember 28-án – még az őseitől örökölt néven – a Pest és Becskerek között feleúton fekvő Szentesre. Hogy egy életre itt maradjon. Hogy kezdetben az óraadó helyettes tanár szerény kenyeréért vállalja, amit kell – akkor éppen a gyerekkori játszópajtásoktól eltanult német oktatását, míg franciából csak társalgási órák jutnak neki. A következő évben – immár Nagyajtósi Istvánként – még két „nem szakja” tárgyat rábíznak, s ő, felelevenítve a nem oly távoli gimnáziumban jól belesulykoltakat, viszi a természettant és a földrajzot is. Újabb év múlva még éneket is tanít. Majd csak a rákövetkezőkben lesz végre magyarórája is. Négy ilyen „inasév” elteltével lép egy kis grádicsnyit a szolgálati létrán: már nem „óraadó”, de még mindig „helyettes” tanár. Rábízzák az „ifjúsági könyvtár öre” tisztét, ezzel már ébred a remény: néhány éven belül kinevezhetik rendes tanárrá.

Erre 1938 őszén kerül sor, ezzel válik biztossá az egzisztenciája. Lassanként családalapításra is gondolhat. Egy helyi értelmiségi család tanítónő leánya lesz élete társa.

1941-től ő az iskolai önképzőkör tanár elnöke, emellett vizsgáztató tag a Falusi Tehetségmentő Bizottságban is.

Hogy a háború alatt iskolai légóparancsnok-helyettes, és a „nagyobbik szövetséges” nyelvét, az olaszt is tanítja, az természetes megbízatás a fiatal tanár számára. Az viszont szellemi alkataból fakad, hogy az első évektől kezdve részt vállal a helyi értelmiségre váró ismeretterjesztési, népművelési lehetőségekből, legyen az a Katolikus Legényegyletben, a Szentesi Kultúregyesületben vagy éppen a Vöröskeresztben stb. A későbbi, 1988-as *Szentesi ki kicsoda?* csupán a TIT-előadásából szárazat jegyez a városban és környékén.

Munkájának súlya és ismertsége túlnő az iskola falain. 1947-től tanulmányi felügyelőként már a megye magyaroktatásának egyik ellenőre és szakmai tanácsadója. A „gályapad mellett” robotoló Németh László óráján is szakfelügyel. 1955-ben – a gimnáziumban elsőként – az Oktatásügy kiváló dolgozója.

Amikor 1956 után eljön a nyugati nyelvek tanításának a reneszánsza, ebben leli meg az alkotó munka igazi lehetőségét. 1958-ban – az ő szorgalmazására és használatában – megjelenik az iskolában az első magnó. A hatvanas években beindul a speciális francia csoport, anyanyelvi lektor kezd itt dolgozni, gimnáziumi csapat szerepel a rádió pályázatán stb.

Most, már az élet delezőjén túl, jut el oda, ahová tehetősfolyamatai még hallgatóként kimehettek – Párizsba. Két tanulmányútja során a világon akkor legmodernebb audio-vizuális módszertant veheti birtokába.

Jó százéves hagyománya van itt a franciaoktatásnak. 1914-ben egy délfraancia úr a hadüzenet után ottrekedt szentesi gimnáziumi tanárt, dr. Soltész Gyulát így mutatja be: „Képzeld, Asszonyom, ez az úr a mi drága nyelvünkre tanítja a pusztá vadjait!”

Nagyajtósi István szellemi vezérletével a gimnázium immár a hazai franciaoktatás egyik bázisa lesz. Az egyetemeken felfigyelnek arra, mennyi kiváló jelentkező jön ebből az alföldi kisvárosból a francia szakra. Az országos franciatanár-képzésben ma is ott vannak a volt tanítványai, a szentesi indíttatású professzorok és docensek. Mindez, valamint sok kiadást megért tankönyvei okán érdemli ki a Szentes város fejlesztéséért (1969) kitüntetését, míg az országos elismerés a miniszter Kiváló Munkáért (1978) érmét hozza el neki.

Életműve igazi megkoronázását egy nemzetközileg is sokatmondó kitüntetés jelenti: 1980-ban a francia kormány adományozta Akadémiai pálma lovagja lesz.

Szaktudományi dolgozatai fontos részét alkotják életművének. Ezek alapján fogadta tagjai sorába a Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Adatgazdag publikációkban összegezte a város megjelenését a 19–20. századi magyar irodalomban. A nyolcvanas években arról faggattam, miért nem tette közkincsé a Móriczsal, Németh Lászlóval meg Sík Sándorral való találkozásainak részleteit. Tömör választ kaptam: „Azok a magam lelki ünnepei voltak. Tanulmányokat írt a magyar verstan kérdéseiről, folytatva a nagy előd, az iskolai könyvtárban bibliotékájával jelenlévő Négyessy László munkásságát. Egykori tanártársairól írott cizellált nekrológjai közül kiemelkedik a Soltész Gyuláról oly szeretettel megírt minieszéje.

Nagyajtósi tanár úr igazi polgár, citoyen volt. Neveltetése, családi környezete révén rezignáltan szemlélte a felnőtté válásunk háttérben tomyosuló történelmi fejleményeket. Az egymást követő rendszerek diktálta legáltalánosabb posztulátumok alól nem vonhatta ki magát: a szó szerinti vis majorokat azoknak tekintve, megadta a császárnak, ami illette, maga pedig haladt az általános emberi értékek formálta saját koordináta-rendszerében. Hívó katolikus létét soha meg nem tagadta. Házassága gyermektelen maradt, ám a felebaráti szeretetet nem szólamként megélő pedagógusházaspár igazi családi meleget biztosított a hat gyermekkel a feleség hirtelen halála folytán egyedül maradt kolléga, Szigeti István négyéves Andris fiának.

45 évi tanítás után, 70 esztendő korában – Horatiust idézve: „Nem kell seprőjéig kiinni a pohárt” – vonul nyugállományba. Lényéből következően tétlenkedni nem tud most sem: irodalomtörténeti kutatómunkáját folytatja.

És – titokban mindenkitől – verseit írja. A jó félszáz költemény – hét sajátos ciklus foglalatában – már csak halála után, a jóbarát-kollégák gondozásában válik közkinccsé a Város kiadta *Hess, öregúr!* című kötetben. Még méltó kutatójára vár az itt rejlő önéletrajzi motívumok, az életfilozófiai felismerések és a poétikai novumok felfejtése.

1989. november 28-án Szentes a nagynevelő elődök méltó folytatójától, az európai kitekintésű filoszótól, a homo moralistától búcsúzott.

Körülbelül ezt mondaná el bármelyik ünnepi szónok a mai emléktábla-avatáson. Mi azonban tanárnak és embernek, Monsieur-nek és Pista bácsinak ismertük. Ezt is nekünk kell elmondanunk.

Nyolc éven át volt az ő kezében szellemi fejlődésünk: az anyanyelvi kifejezőkészség gyarapítása és a nemzeti literatúránk révén megismerhető világnézeti tartalmak, lélektani felismerések, esztétikai felfedezések egyénileg belsővé alakítása. – „Nádszál az ember, – idézte Pascalt, – ő a természet leggyengébb nádja, de ez a nádszál gondolkozik.” S a magyar próza legmegragadóbb töprengő alakjain mutatta be, hogy – a filozófus római császár megfogalmazásában – az értelmes lélek önmagát figyeli, elemzi, alakítja. Ezért érezhetjük úgy több mint fél évszázad elmúltával is, hogy ő volt számunkra a legnagyobb hatású tanáregyéniség a gimnáziumi évek alatt.

De nem csak nekünk. Ha a természettudományok művelőinek értékelésére alkalmazott kritériumot, az ún. idézettséget (hogy ti. a legfőbb szakmai orgánumokban hányszor hivatkoznak az illető publikációira) itt és most megpróbálnánk alkalmazni, egy kicsit talán az felelne meg ennek, hogy a *Vallomások Szentesről* és a *Kurcaparti vallomások* névmutatóiban (a Tanár Úr életpályája már az első megjelenés előtt lezárult) hányan idézték fel nevét és alakját. Azt látjuk, a maga összesen 26 említésével mesze megelőz mindenkit. S a többség konkrétan említi-emlékezik rá, ki mint önképzőköri elnökre, ki mint óraadó helyettes tanárra, vagy azért, mert segített elhelyezkedni képesítés nélküli nevelőként, mások a tudását és bölcs humorát, az emberi és pedagógiai követelményeit idézik, azt, hogy esztétikai ítélet szükségességére nevelt stb.

Azon kevesek között volt, akik mindnyájunkhoz meglelték azt az egyéni kulcsot, mely a zárkózott kamaszlélek ellenállását is fölpatintotta. Szinte egzakt módon számon tartotta valamennyiünk erősebb és gyöngébb kvalitásait, apróbb-nagyobb buktatóit, s ezáltal tudta vezetni maga után – a huszonegynéhány egyéni gyeplőt tartva – az egész osztályt, s az általános feladatokon felül még egyénre szabottakkal hozatta be ki-ki pillanatnyi lemaradását, lokális adósságát, vagy éppen ösztönözte-röptette többet ígérő tehetségét. Magam a finom, többhúrú elemzése mellett – itt felsorolhatatlanul sok minden egyéb között – stilisztikai igényességét köszönöm: diszkrét hullámos jelei nyomban ott termettek dolgozaton, házi feladaton egyaránt, mihelyt úgy látta: sablonos, fáradt vagy *hogy úgy mondjam* lusta szinonimára vagy mondatfelépítésre futotta csak. Örök példaként kedvenc franciáira hivatkozott mint (az érv mélysége folytán lassanként számunkra is) abszolút tekintélyekre. La Rochefoucault-ra: „A nagy elmék kevés szóval mondanak sokat”, Flaubert-re: „A szó pontossága a gondolatéből következik”, Maupassant-ra: „Egy gondolatot csak egyetlenegy szó fejez ki, azt kell keresned, míg csak meg nem találsz”).

Amit Bárdos tanár úr az elsőben néhány hét alatt elkezdett (emlékeztek még: *Édes anya, kedves anya, verágszülő Szűz Mária?*), azt ő folytatta a tökélyre emeltség szintjén. Ragyogó

elemzései azokhoz is lélekközelbe hozták Berzsenyi és Vörösmarty, Petőfi és Ady verseit, Eötvös és Móricz prózáját vagy a Tragédia gondolatait, akiknek az esze a humán órákon egészen másfelé volt hajlamos kalandozni. A verstan tudományos kutatójaként tett megfigyeléseit gondos áttételekkel ültette el bennünk.

Descartes gondolatát – „Egy jó könyvet olvasva a századok legkiválóbbjaival társaloghatsz” – a legnagyobb művek hatásával illusztrálta. Aktívan irányította kinél kamaszul mohó, kinél restebb olvasásunkat: rövid, de frappáns érvekkel bizonyította a „mindenevés” károsságát. Tőle tanultuk meg azt is, hogy „csak azt olvasd el egyszer, tehát végig, amit – az olvasás közben érzed – kétszer is érdemes lesz majd”. Még akinek nem nagyon fült a foga ahhoz, hogy átrágya magát a kötelező Jósikákon, Jókaiakon, Mikszáthokon, azokat is sikerült meggyőznie arról, hogy minden jó olvasmány egy, előbb vagy utóbb kicsírázó magot hagy hátra, s AZT csak onnan kapod meg.

Franciatanárként nyolcadikban, már népi kollégistaként ismerhettem meg. Gimnáziumi mesterünk, Zolnay Dezső ugyebár kitűnően eligazított bennünket Rabelais és Corneille, Victor Hugo és Verlaine szövegeinek megértésében. Pista bácsi – a legendás Eötvös-kollégium hagyományai szerint – heti két alkalommal bejárva hozzánk az élő, társalgási franciát gyakorolta velünk.

Nyolcan-tízen üljük körül az asztalt. A *Monsieur* pergőn sorjázó kérdései nyomán szinte óráról órára válnak bennünk elevenebbekké, bármikor mozgósíthatóvá – és ezzel igazán a mieinké – a „gimiben” tanult szavak, kifejezések, szólások. Nagy pirulások közepette még énekelni is hajlandó a kedvünkért, így tanuljuk meg tőle az első francia dalainkat, a *Normandie*-t, a *Meunier*-t és persze a *Marseillaise*-t.

Én neki köszönhetem, hogy egyetlen tanév alatt olyan szintre emelt a beszédkészségben, hogy az érettségink nyarán a fővárosban megrendezett Világifjúsági Találkozón hivatalos tolmácsként működhettem közre az egykori francia gyarmatokról érkezett küldöttségek mellett.

Az ő biztatására vágtam bele életem első műfordításába, s próbáltam magyarítani Maupassant *La ficelle* c. elbeszélését. Jóindulatú bírálata még néhány forintnyi jutalomhoz is hozzásegített.

És az ő élete példája játszott döntő szerepet abban az elhatározásomban, hogy az ötvenes évek második felében a francia szakból is egyetemi diplomát szereztem.

Nem feledhetem, hogy néhány társammal együtt, hetedikes koromban – a rendezési munkákban való segítség címén – beengedett, vagyis tulajdonképpen beszoktatott a gazdag tanári könyvtárba, s később már rendszeresen olvashattam az ott őrzött történettudományi, irodalomtörténeti s filozófiai műveket.

Nem utolsósorban: nekünk, B-seknek osztályfőnökünk is volt. (Ő maga is B-s volt végig a Werbőcziben.) Egy életre belénk ivódott pl. a félévi bizonyítványosztások tudatosan kialakított rituáléja. Az értesítőinket mindig az elért átlag *reciprok* sorrendjében kaptuk kézhez, így osztotta ki a dolgozatokat is, s ez minden dicsérő vagy feddő szónál szemléletesebben építette ki bennünk az értékrendben elfoglalt helyünket. Egyébként az emberi (különösen ilyen vénkori) emlékezet gyarlósága, hogy nem csak nekem, mindig úgy tűnt: végig ő vitt bennünket e minőségében. Sőt, Drahos Pista a *Vallomások Szentestől* című kötetben még le is írta. Csak most, a gimnázium közös értesítőinek végigbongészése során derült ki, hogy az I. osztály (Derzsi-Kovács Jenő) után a II-III-IV-ben volt ő az osztályfőnökünk, majd pedig (az V-VII., Ágoston Béla után) a legvégén, a VIII-ban. Nem nehéz megfejteni e „tömegetvédeknek” a

lélektani okát: ő gondoskodott rólunk a szoktató alsó osztályok zömében, majd pedig a befejezőben, s ezt pecsételte meg a tabló és a ballagási fénykép.

Milyen gondosan készítette elő a továbbtanulásunkat, hogyan segített át mindnyájunkat a pályaválasztás ezernyi buktatóján! A kishitű barátomat Shakespeare-rel bátorította: „Ne félj az lenni tetteben s akaratban, ami vágyban vagy.” A másik, jó fejű, de szorgalomban enyhén szólva hullámzó társunk sok év múltán is szó szerint hálával „mondta föl” az annak idején neki citált La Rocherfoucault-i maximát: „Mert nem a képességeidről ítélik majd meg az érdemeidet, hanem arról, hogyan használtad fel őket.”

A ballagáson, miután az oldalkijáratnál lefényképezkedtünk, az osztályterembe visszatérve még Babits sorait nyújtotta mindnyájunknak legfőbb útravalóul:

Ki úgy véled, nyomot hagysz a világnak,
Kérdezd a szőnyeget, mely dupla lábad
Nehezét únja s rímét ismeri:
Marad-e rajta valami magadból,
Vagy csak az utcán cipődre ragadt por,
Amit emlékül továbbadsz neki?

Az ő általa hagyott rajzolat bennünk ma is eleven, az emeltette velünk – csak hálánk jelképesnek mondható kifejezéseként – ezt a táblát. Most, hogy az 1949-ben érettségizett osztályok nevében felavatjuk, lélekben idézzük fel kishiús arcát, szelíd mosolyát, csöndes hangját, és próbáljunk megfelelni magunknak-magunkról is erre az ötvenöt éve feladott kérdésre.

